

Олена Литвин

ЛИТВИН Олена Миколаївна — аспірантка кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів — соціальна філософія та філософія історії.

ІСТОРИОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ М.П. ДРАГОМАНОВА НА «УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ» В ЄВРОПІ В КІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ ТА СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ІНТЕНЦІЇ

У статті проаналізовано історіософські погляди М. Драгоманова на «українське питання» в Європі в кінці ХІХ століття. Акцентується увага на тому, що український народ завжди належав до «європейської нації». Проводяться паралелі між теоретичними здобутками М. Драгоманова в даному питанні і сучасним станом «європеїзації» українського суспільства.

Ключові слова: національне відродження, українське питання, автономія, інтернаціоналізм, національна свідомість, фольклор, етнографія.

Михайло Драгоманов належить до тих видатних діячів, яких український народ шанує за їхні погляди й дії, високий інтелект, поєднаний з чесністю та самовідданою мужністю. Відомий історик, фольклорист, етнограф, літературний критик і публіцист, він воістину був для України «апостолом правди і науки». Його громадсько-політична і науково-просвітницька діяльність мала важливе значення в розвитку суспільно-політичної думки в другій половині XIX століття і є однією з яскравих сторінок історії та культури України, давши підґрунтя для розвитку національної самосвідомості українців, зміцнивши їх позиції в прагненні до незалежності та побудови громадянського суспільства.

Актуальність теми нашого дослідження, таким чином, полягає у розгляді історіософських поглядів М. Драгоманова на «українське питання» в Європі в кінці XIX століття. **Мета нашого дослідження** — показати тісний зв'язок теоретичних побудов М. Драгоманова (на прикладі праць: «Историческая Польша ...» та «Свободный союз») з ідеями «європеїзації», що існують в сучасному українському суспільстві.

Вся багатогранна діяльність М.П. Драгоманова впродовж останньої третини XIX століття стверджувала ідею, що українці є великим європейським народом зі своєю самобутньою культурою та історією і мають історичне право на своє національно-державницьке існування. А тому, на думку вченого, дуже важливо було показати своєму народу його власну історію і водночас *поставити «українське питання» в Європі*.

З гіркотою М. Драгоманов писав: «Коли що вбито в нас московсько-петербурзькою історією, так це твердість духа і спина...» [1, с. 17]. Але ж був колись героїчний час в історії України — козаччина, яка залишила глибокий слід в історичній пам'яті народу: в його піснях і думках. Проте царська влада не визнавала цю «народну українську історію», поставивши на її місце історію імперську, з фальсифіковану історію Південно-Західної Росії, адже й імена Україна, Малоросія були витіснені із

Панорама історико-філософської думки

ужитку. Такі погляди виучують наші діти по школах та гімназіях і держать їх в головах своїх, не думаючи довідатись, чи правда воно, чи ні...» [2, с. 131]. Тож завдання власне, як вченого, М. Драгоманов бачив у виданні праць на історичну тему, популяризацію, роз'яснення важливих історичних віх України серед народу передового українського — інтелігенцією. Але багатовікове інтелектуальне виснаження українського суспільства призвело до знекровлення української інтелектуальної й політичної еліти, з якої б виходили політичні лідери суспільства. Ось чому М. Драгоманов закликав українську інтелігенцію не відрікатися від власного народу та його культури. «Кожна копійка, потрачена не на українську справу, — писав учений, — кожне слово, сказане не по-українському, є видаток з української мужицької скарбниці, котрий при теперішніх порядках не вернеться в неї нізвідки» [3, с. 21]. Завдання української інтелігенції викладенні М. Драгомановим у його знаменитому «Заповіті»: «Наш народ скривджено не тільки соціально і політично, але і національно. І кривда лежить не тільки в тім, що наша національність і ознака її — мова не має прав рівних з правами мови московської, польської, угорської, румунської, — але і в тому, що на всім обширі землі, де живе наш народ хіба п'ять відсотків інтелігенції признає себе людьми однієї національності з тим народом... Навіть найдемократичніші люди з інтелігенції несуть свою працю, таланти, гроші на службу другим народам... Зробіть так, щоб одна частина французької інтелігенції вважала себе англичанами, друга німцями. Третя італійцями, четверта іспанцями — то і побачите, які то будуть сильні французька література, політика і самий французький соціалізм...» [3, с. 20].

Подвижницька праця М. Драгоманова мала великий вплив на передову українську інтелігенцію, він стає ідеологом новітнього національного відродження. Михайло Петрович говорив, щорано чи пізнов Росії буде повалено самодержавство, і вона прийде до конституційного правління. Але «конституція в Росії дасть волю чималій купі праці української Тільки ж

та конституція, — застерігав він, — дасть ще більшу волю й силу московським людям, і вони, певно, посунуть свої справи так, що потягнуть за собою велику купу помосковських людей і на Україні. Українство не згине до часу, але зостанеться знову «провінційним родичем», прихвоснем... А з прихвоснів, яка ж служба?» [3, с. 22].

Отже, найбільшої критики як «справа», так і «зліва» зазнавала непохитна принципова драгоманівська позиція саме в національному питанні. В одному з листів до І.Франка М.Драгоманов з іронією писав: «Я завше жив так, що мене по меншій мірі з двох боків лаяли й навіть таке сам собі правило виробив, що якщо що-небудь напишу, таке, що лають тільки з одного боку, то вважав за діло невдячне. З «Истор. Польщею» мені дійсно пощастило: її лаяли з 16 точок горизонту: консерватори, радикали, ліберали і т. ін.» [4, с. 5]. Тут йдеться про один з основоположних історико-публіцистичних творів ученого з національного питання («Историческая Польша и великорусская демократия», 1884). Сам автор вважав цю працю програмною щодо пояснення історії виникнення українського питання і визначення шляхів його розв'язання (як і взагалі національних проблем інших народів). Досить містку, хоча і стислу анотацію до цієї праці М.Драгоманов подав у написаних 1889 року додатках до своєї автобіографії: «... Историческая Польша и великорусская демократия» вийшла й окремою книгою (1882). В ній я зробив історичний і критичний огляд революційних рухів у Росії з 60-х років у зв'язку з польським та українським питанням, і взагалі питанням політичної волі й децентралізації в Росії, і закінчив її програмою політичної і адміністративної реформи у Росії на засадах автономії земських одиниць — общин, повітів, губерній, або областей. В рамках цієї автономії я передбачав і розв'язання національних питань в Росії, висловлюючись ... за таке розв'язання національного питання, яке, наприклад, існує в Швейцарії (де ні вся країна, ні навіть кантони зовсім

не розділені за расовим принципом) і яке виробляється у Бельгії(між фламандцями і валлонами) [5, с.69].

Найкращим і найважливішим у величезному драгоманівському історико-публіцистичному доробку вважав цей твір й І.Франко, який зазначав, що Драгоманов в «Исторической Польше и великорусской демократии» «показав, як найліпші, найрозумніші люди з москалів і поляків впали в тяжкі помилки... власне через те, що не вміли чи не хотіли бачити між поляками і москалями цілого ряду недержавних народностей, в тім числі і українців, котрі чим раз голосніше домагаються своїх прав jako самостійного народу» [4, с.42].

М. Драгоманов у цій праці першим сказав правду про нехтування національними правами українського народу з боку не тільки відкритих реакціонерів, а й діячів польського і загальноросійського визвольного рухів. Зовсім не помічали існування українського народу як окремого етносу чи нації, як довів учений, ні К.Маркс, ні Ф.Енгельс, ні О.Герцен, ні М.Чернишевський, ні російські народники, ні російські соціал-демократи, — останні, Г.Плеханов, В.Ленін, різко засудили цей драгоманівський твір. «Російські революціонери, — писав учений, — починали свою кар'єру радикалами і навіть йшли на барикади, однак ставали деспотами, рятуючи єдність держави, необхідну, як їм здавалося, для захисту свободи і прогресу, від зазіхань з боку сепаратистів, що були носіями реакції» [6, с.258]. На думку М.Драгоманова, російські та польські революціонери, ігноруючи самостійні національні та соціальні інтереси українського народу, нічим не відрізняються від російського царизму і правлячих кіл Польщі. Зокрема Г.Плеханов зазначав: «Для мене Олександр III більш прийнятний, аніж цей професор, що перебуває під владою національних упереджень». [7, с.7]. Автор «Исторической Польши» рішуче засудив позицію учасників народницьких гуртків, що діяли в Україні, котрі вважали, що у крайньому разі можна вживати українську мову в розмовах із «простими

Панорама історико-філософської думки

людьми», але в жодному випадку — у друкованій пропаганді, яка має вестися виключно російською мовою.

Та чи не найбільше обурення у М. Драгоманова викликали перекручування російськими соціалістами запозичених ними із творів К. Маркса, Ф. Енгельса, П. Лассаля ідей інтернаціоналізму (за драгоманівською термінологією, — космополітизму). Вчений в аналізованій праці пише: «В числі софізмів, які пускалися в хід обрусителями, був і такий, що нібито, мовляв, всесвітня культура виграє від стирання національностей, хоча пани — обрусителі чомусь не починали виконання цієї «вимоги всесвітнього прогресу» із стирання своєї національності» [6, с.29]. Щодо національного питання М. Драгоманов займав безкомпромісну позицію, чітко сформульована його думка в «Исторической Польще...» з приводу інтернаціоналізму : «В Росії ж від неточності терміна «нація», «національний», і вживання його на французько — якобинський манер в розумінні державному, і особливо від змішання ідей космополітизму з ідеєю обрусіння, відбулося найжахливіше непорозуміння, яке привело до того, що дуже багато російських соціалістів найсерйознішим чином зрозуміли формулу Інтернаціоналізму: «Пролетарі всіх країн (націй), єднайться» у такому вигляді: « пролетарі всіх країн, підлеглих російській державі, обрусівайтесь!» [6, с.25]. Безперечно, це висловлення своєю спрямованістю набагато випередило час, бо й через сотню років дошкуляло провідникам русифікаторської політики в Україні; саме ім'я М. Драгоманова хоча й згадувалося у радянські часи, але його вчення було вихолощене й невідоме широкому загалу, особливо ж праці «Историческая Польша...», «Пропаший час...»

Свій власний проект розв'язання національного питання в російській імперії М. Драгоманов виклав у спеціальній програмній праці «Свободный союз» («вільна спілка»). Першочергове значення надавав він у цій справі піклуванню інтелігенції про піднесення масової національної свідомості, заповідавши наступним поколінням борців за українську справу: «Коми ми

Панорама історико-філософської думки

признаємо, що ми втратили свої національні права через брак свідомості нашої національності і не можемо дійти до них через певну політично-адміністративну систему, то нам може бути інтересним тільки: 1) щоб національна свідомість росла серед наших власних земляків, а 2) щоб великоруси помагали нам, а не перешкоджали ламати ту політично-адміністративну систему» [8, с. 543]. Вчений був переконаний, що освітньо-пропагандистська робота прогресивної інтелігенції по вихованню народних мас у душі високої національної самосвідомості обов'язково знайде благодатний ґрунт.

Отже, наукова спадщина М. Драгоманова щодо національного питання, актуальна і нині у XXI столітті; вона повинна бути об'єктом вивчення як науковців, так і сучасних політиків. Адже, як зазначав відомий український історик О.Оглоблін, — «... Драгоманов жив і працював для України... В усіх питаннях життя і думки, що з ними йому доводилося мати справу, він дивився вперед, а не назад» [9, с. 61].

Поряд із вивченням історіософської думки М. Драгоманова не менш важливим є *постановка вченим українського питання у Європі*. Як слушно зауважив О.Оглоблін, — «... викинутий за облавок тодішньої офіційної суспільності Драгоманів не губиться, не тоне в безбрежному морі східно-європейської еміграції. Він одразу займає видне становище, його скромна постать високо підіймається над еміграційною масою» [9, с. 57]. Тут слід поставити запитання, що Європа знала про Україну, її народ і чи знала взагалі на час появи М. Драгоманова?

У 1869 році відомий французький політик, сенатор, редактор впливового часопису «Батьківщина» К. Делямар писав: «В Європі існує нарід, забутий істориками — нарід Русинів — 12,5 млн. під російським царем і 2,5 млн. під Австро-Угорською монархією. Цей нарід існує, має свою історію, відмінну від історії Польщі і ще більше відмінну від історії Московщини. Він має свої традиції, свою мову, окрему від московської і польської, має виразну індивідуальність, за яку бореться.

Панорама історико-філософської думки

Історія не повинна забувати, що до Петра I, той нарід, який ми нині зовемо рутинами, звався руським, або русинами і його земля звалася Руссю і Рутенією, а той нарід, який ми нині зовем руським, звався московинами, а їх земля — Московією. В кінці минулого століття всі у Франції і в Європі добре вмiли відрізняти Русь від Московії» [10, с. 220]. Дійсно, у другій половині XIX століття Європа не знала Україну, нею цікавилися лише поодинокі фахівці, здебільшого етнографи. Останніми українцями, які займалися європеїзацією українського питання як питання державно-міжнародного, були Пилип та Григорій Орлики. Від «Виводу прав України», написаного П. Орликом у 1712 році для оборони національно-державних прав України перед європейськими урядами, більше не було програмових творів з українського питання. Тим більш вагомiшою виглядає діяльність М. Драгоманова на цій ниві українсько-європейського відродження. Те, що М. Драгоманов добре бачив «напрямок руху світового» і вмiло прагнув залучити до того руху український народ, засвідчує М. Грушевський, який вважав, що «місія Драгоманова — епоха в українському житті» і місія та полягає в тому, щоб «нагадувати широкому культурному світові в найтемнішу дату українського життя, що Україна живе, не вмирає і не вмере, незважаючи на всі царські гнобителства і проскрипції, приймати на себе удари, інсинуації і знущання, звернені проти сеї «прискрибованої України», відбивати їх і відповідати доказами та виявами позитивних поступових загальнонаціональних прикмет українського руху. Все це й «втягало» українство з манівців провінціалізму і опортунізму на широкі шляхи світового культурного руху і змушувало орієнтуватись на перспективу загального політичного і соціального визволення» [1, с. 17]. То драгоманівській самовідданій патріотичній праці зобов'язані ми тим, що наприкінці XIX століття Україну в світі запримітили, почали нею цікавитися і шанувати.

Так у 1878 році М. Драгоманов взяв участь у Літературному конгресі, який відбувся під час традиційної міжнародної

Панорама історико-філософської думки

виставки в Парижі. Вчений вирішив з високої трибуни заявити про безпрецедентне переслідування української культури й апелювати до народів світу про засудження ганебного «Емського указу» 1876 року царя Олександра II, написавши для цього і видрукувавши в Женеві брошуру «Література українська, проскрибована урядом російським». «Членам Конгресу, можливо, буде важко й повірити, щоб ціла література в Європі була заборонена і щоб така нечувана й найнеймовірніша подія могла статися в середині XIX століття», — з обуренням писав М. Драгоманов [11, с. 8]. Вчений звернувся з посланням «До громадянина Віктора Гюго», який був головою Літературного конгресу. У зверненні до письменника М. Драгоманов висвітив обставини виникнення «Емського указу», наголосивши, що для вільнодумної й демократичної Європи XIX століття подібний акт був справді, чимось неймовірним, властивим радше найчорнішим часам середньовіччя, для Росії він не був несподіваним — він лише своєрідно увінчував споконвічну традицію самодержавної деспотії. У брошурі для Конгресу М. Драгоманов висвітив історію і культуру України від найдавніших часів до середини XIX століття. З гордістю відзначив він одвічну волелюбність українського народу, національно-визвольну війну проти польської шляхти і російського самодержавства, роль Б. Хмельницького, значення Запорозької Січі; охарактеризував українську літературу, народну і писемну, як такі, що не поступалися іншим слов'янським літературам. Навівши повний текст прихованого від світу «Емського указу», М. Драгоманов виділив дві обставини: «християнський цар забороняє не лише світську літературу й підручники для народу українською мовою, а й навіть українські переклади «Святого Письма», й ці заборонні акції чиняться з мовчазної згоди «російських патріотів», а то й нерідко провокуються «доносами, які йдуть від російських учених і літераторів» [11, с. 12]. Від імені всього гнобленого й зневаженого народу М. Драгоманов заявив: «Ми хочемо винести на денне світло цю кричущу несправедливість, жертвами якої ми стали в Росії, і впевнені, що конгрес не залишиться байдужим

до наших скарг і знайде спосіб нам допомогти»[11, с. 12]. Один із віце-президентів Конгресу італійський гарібальдієць Мавро-Макі запропонував включити цей драгоманівський документ до протоколів Конгресу. Брошуру М. Драгоманова було роздано найавторитетнішим членам конгресу, а згодом вона поширювалась по Європі у перекладах італійською, іспанською та іншими мовами. Розширений варіант доповіді М. Драгоманова опублікував в італійському журналі «Rivista minima» під заголовком «Література однієї пригнобленої нації». У такому ж розширеному вигляді протест М. Драгоманова був направлений міжнародному Літературному конгресові у Відні (1881 рік). Коли у 1881 році вийшло «Положення» міністра внутрішніх справ Росії Ігнат'єва про цілковиту заборону українських театральних вистав і навіть публічного виконання українських пісень, М. Драгоманов знову підготував офіційну заяву про чергове свавілля властей для Літературного конгресу в Римі (1882 рік). Водночас, знайомлячи «широкий європейський світ з українським народом», М. Драгоманов наголошував на одвічній європейськості українців: «Народ цей довго жив з цим світом життя і йшов з Європою, до самого XVIII в., настільки це йому дозволяла нещасна його доля, котра насилала на його татарські і турецькі руйнування. Тільки міцний царський кордон, а потім одчужіння од українського народу панських станів, власне з XVIII ст., положило межу між українцями і європейським світом. А все таки і досі багато вільних і світлих європейських думок і змагань здибуємо серед українського мужицтва. Настав час, коли треба з усієї сили переносити на Україну нову європейську науку, а поряд з тим показати думки і змагання українського мужицтва європейському світові, котрий, певно, знов признає в українському народові свого брата» [6, с. 459].

У 1888 році І. Франко та Ф. Вовк видрукували у Львові брошуру М. Драгоманова «Порабощінний народ», яка поширювалася у Європі російською та німецькою мовами. Всі

ці проблеми вчений розвивав і конкретизував у брошурі «По вопросу о малорусской литературе» та в численних матеріалах, уміщених у збірках «Громада», зокрема в «Передньому слові до Громади». [11, ст. 13]. Але слід наголосити, що всі ці документи М. Драгоманова: звернення до звернення до міжнародних інституцій, виступи в зарубіжній пресі, — це аж ніяк не плачі зобідженого чи скарги слабого. М. Драгоманов, як сильна, непохитна людина, безкомпромісно виступав проти явищ небезпечних не лише для України, прагнув згуртувати прогресивні сили Європи та України. Своїм землякам учений нагадував: «... коли в теперішню глупу ніч українство не буде себе нічим заявляти ясним і голосним, то ніхто, не піде за ним, коли настане ранок, а Європа про нього і взагалі нічого не знатиме» [1, с. 18]. Водночас, образно уточнював: «стоячи ногами й серцями на нашій Україні, ми будемо держати свої голови в Європі, а руками обнімати по меншій мірі всю Славянщину і лишень тоді, коли ми покажемо свою силу хоч на частині своєї землі, зверне на нас увагу і Європа» [1, с. 18]. Європа дійсно запримітила Україну, завдячуючи невтомній публіцистичній, громадській діяльності М. Драгоманова. З нагоди 50-річчя М. Драгоманова його вітали визначні вчені й літератори Європи: У. Морфілл, Г. Парі, Д. Пітре, А. Рамбо, Л. Леже, М. Шіфф та інші. Редактор газети «La tradition» Анрі Карнуа славив великого українця від «імені Парижа, цілої Франції». Цей міжнародний ювілей Леся Українка назвала справжнім «святом свідомої себе України» [11, с. 15].

Отже, М. Драгоманова можна назвати нашим національним послом у Європі, пропагандистом українського питання. Водночас, своїм землякам він заповідав невтомно трудитися на благо України у себе вдома: «Наївно ждати, щоб загаль людей, навіть найгуманніших, турбувався з-за других лишень того, що їх б'ють... Мало хіба кого б'ють на земній кулі?! Люди інтересуються звичайно лишень тими, хто одбивається, — і таким лишень звичайно і помагають... По всьому виходить, що

лік, хоч не скорий і важкий, на українські лиха лежить в руках самих українців...» [11, с. 15]. Ці пророчі слова подвижника української справи актуальні і нині.

М. Драгоманов зазначав, що кожна людина, кожна нація повинна прагнути до пізнання себе як елемента в системі людських, міжнаціональних зв'язків. Тим самим як окрема людина, так і нація реалізують завдання йти до цивілізації разом з цивілізацією. Самопізнання вимагає передусім високого рівня розвитку національної свідомості й уміння утвердити своє право на існування серед інших народів. Тому й необхідно власному народові довести, шляхом культурницької діяльності й освіти, хто ми є, чого прагнемо. Щоб збагнути сутність національного духу необхідно звернутися до першоджерел — **фольклору та етнографії**. Невипадково М. Драгоманов збирав, вивчав, готував до видання українські народні пісні, адже в них серце і душа українського народу. Якщо історичні документи, які йшли в розріз з імперською історією, знищувалися, перекручувалися факти, то думу і пісню українського народу знищити було неможливо. Власне душа й пісня стали єдиним достовірним джерелом вивчення національної історії в часи імперських заборон. Тому у 1874 році М. Драгоманов разом з В. Антоновичем розпочали видання історичних пісень. Про значення цього видання, історичних пісень і дум учений говорить у статті «Нові українські пісні про громадянські справи (1764-1880)». Він наголошує: «В цьому виданні задумано було на печатати всі пісні українського народу, в котрих показуються зміни громадського життя на Україні і думки про нього народу, од найдавніших часів і до наших» [6, с. 456]. Це, на думку, М. Драгоманова, повна історія (дієпись) нашого народу в його власних піснях — «... цілий продовж історії громадського життя українського народу з давніх часів і досі, розказаної слідом за його власними піснями» [6, с. 457]. Особливу увагу учений звертає на пісні XVIII і XIX століття, бо «од цих часів майже не зосталось таких записок, як козацькі літописи (Самовидця, Граб'янки, Величка) з котрих усе-таки видно, що думали

самі українці про справи своєї землі. Од часу руїни козацтва на правім боці Дніпра (1711-1714) і од часу невдачі Мазепи і першої руїни Січі в 1709 р. письменні люди на Україні скоро сполячилились і змосковились, а потім і одвернули думки майже од усіх справ своєї країни, і самі тільки мужики ще говорять про ті справи в своїх піснях, котрі zostались єдиними українськими літописами XVIII — XIX ст. і майже єдиним показником того, що український народ ще не загинув» [12, с. 19]. Причиною того, що маловідомою є історія українського народу XVIII і XIX ст., М. Драгоманов називає царську цензуру, а тому «вся історія України показується в дуже фальшивому світлі» [6, с. 458]. Але вчений наголошує, що потрібна «докладна історія українського народу в XVIII і XIX ст. з показом його думок». Проте «така історія не може появилися під московською цензурою. От через це великий гріх перед своїм народом кладуть на себе ті українські вчені, котрі, мають до того здільність, по своїм талантам і вченості, не стануть до того, щоб написати і видати хоч такі праці про життя і думки українського народу в XVIII — XIX ст., які вони понаписували про XVI — XVIII ст. Тим самим вони збавляють міцного наукового ґрунту всі змагання до поліпшення теперішнього стану українського народу» [6, с. 459]. Тому й вбачає М. Драгоманов першим кроком до укладення правдивої історії України XVIII — XIX ст. зібрання матеріалу «для списання життя і думок українського народу за останні часи...» тобто пісень, «котрі склав цей народ про своє життя». Дійсно, видані М. Драгомановим та громадівцями в Україні (В. Антонович, Т. Рильський, М. Лисенко) збірники українських історичних пісень та дум є сьогодні безцінним джерелом з нашої минувшини, поглядом народу на поступ свого життя од найдавніших часів до сучасності.

М. Драгоманов, як і його однодумці, прагнув зробити українську культуру справді демократичною, народною. Він вважав, що особа і загалом народ мають здатність до волевиявлення, до історичного вибору, який зумовлений не тільки обставинами, а й високою мірою гуманності,

Панорама історико-філософської думки

традиціями національного виховання, що передавалися з покоління в покоління. «Чим став Драгоманов в історії українського відродження, — запитував і відповідав Михайло Грушевський, — він став завдяки сій **громадській** місії за кордоном, на широкий шляхи світового культурного руху і змусив орієнтуватися на перспективи загального політичного і соціального визволення... Місія Драгоманова зробила з сього погляду епоху в українському житті» [13, с.8].

М. Драгоманов знайомив українське громадянство із здобутками європейської культури, а через свої виступи, розкривав перед європейською громадськістю стан життя, культури, освіти українського народу.

На сучасному етапі українського державотворення думки М. Драгоманова набувають нового звучання та актуальності. Оскільки «Європейський вибір» для України є стратегічним напрямом і магістральним шляхом вирішення внутрішніх і зовнішньополітичних, економічних і соціокультурних проблем суспільного розвитку, утвердження в світі як незалежної, потужної, авторитетної і конкурентоспроможної держави. Цей вибір обумовлений історичними, геополітичними, географічними, соціокультурними і ментальними характеристиками, продиктований потребами розгортання загальної динаміки посттоталітарного і постіндустріального розвитку, глобалізації та євроінтеграційних процесів, з якими людство вступило у ХХІ століття.

За визнанням значної частини політиків і світової громадськості Україна є однією з основних країн у забезпеченні системи європейської безпеки. Розвиток глобальних процесів на європейському та євразійському просторах робить *«українське питання»* ключовим. Формування та реалізація зовнішньополітичної доктрини України потребують виважених, системних політологічних, історичних і геополітичних досліджень. Потребою наукового обґрунтування аргументів щодо об'єктивної обумовленості

існування України як незалежної і суверенної європейської держави, спроможної здійснювати самостійну зовнішню політику, бути суб'єктом міжнародних відносин і спрямовувати свої зовнішньополітичні орієнтації у відповідності до потреб зміцнення національної безпеки саме і зумовлені вибір темою даної статті історіософські погляди М.П. Драгоманова на «українське питання» в Європі в кінці XIX століття в порівнянні з сучасними українськими реаліями.

Європейська інтеграція для України — це не лише мета, а й довгостроковий процес, що логічно відповідає тим внутрішнім перетворенням, які здійснюються у державі. Важливу роль у цьому процесі відіграють *двосторонні зв'язки з прикордонними країнами Центрально-Східної Європи* — Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Румунією. Прикордонні держави формують найближче спільне економічне, політичне, соціокультурне середовище. Відповідно, від ефективності взаємодії з цими країнами безпосередньо залежать мир і стабільність по периметру кордонів України, її прогресивний внутрішній розвиток, безперешкодне й різнопланове спілкування із зовнішнім світом.

Змістом співробітництва України з Європою на сучасному етапі є такі елементи: реформування існуючого, а також розробка та імплементація нового законодавства у відповідності зі стандартами Європи у галузі прав людини та верховенства права; співробітництво у галузі забезпечення свободи функціонування ЗМІ, яке в останній час набуло особливої актуальності; розбудова толерантного, демократичного суспільства, яке базується на європейських стандартах, зокрема, стосовно соціальних прав та прав національних меншин, рівноправності жінок та чоловіків, захисту дітей, тощо. Ці сучасні положення про «європеїзацію України» мають за своє коріння праці М. Драгоманова, які спричинили злам у свідомості, поглядах та світогляді українців на їх місце в світовій спільноті, загальнолюдській культурі та поступі до громадянського суспільства в українській історії

у кінці XIX століття і не втратили актуальності на сучасному етапі розбудови української держави.

Література

1. Федченко П. Апостол правди і науки /П. Федченко // Память століть. — 1996. — №2. — С.15-19.
2. Драгоманов М.П. Пропаший час. Українці під Московським царством (1654 — 1876)/ М. Драгоманов //Український історичний журнал. — 1991. — №9. — С.131 — 143.
3. Іванченко Р. Заповіт подвижника і сучасне державотворення/ Р. Іванченко //Пам'ять століть. — 1996. — №2. — С.20 — 22.
4. Сарбей В. Щоб національна свідомість росла серед наших земляків / В. Сарбей //Пам'ять століть. — 1996. — №2. — С. 41 — 46.
5. Драгоманов М. Добавление к автобиографической заметке писаное для г(осподина) Leon Zichler в начале февраля 1889 года / М. Драгоманов // Літературно-публіцистичні праці; у 2 томах. — К.: Знання, 1970. — Т.1. — 531 с.
6. Драгоманов М. Историческая Польша и великорусская демократия / М. Драгоманов. — К.: Типография М.Э. Заездного, 1917. — 143 с.
7. Денисенко А. Епоха в українському житті / А. Денисенко // Пам'ять століть. — 1996. — №2. — С. 47 — 49.
8. Драгоманов М. Вибране... «...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні» / М. Драгоманов. Вибране. — К.: Либідь, 1991. — 684 с.
9. Оглоблин О. Драгоманів / О. Оглоблин // Пам'ять століть. — 1996. — №2. — С. 57 — 61.
10. Січинський В. Чужинці про Україну / В. Січинський. — К.: Довіра, 1992. — 255 с.
11. Федченко П. «Апостольські» послання Михайла Драгоманова / П. Федченко // Слово і час. — 1998. — № 7. — С.8-15.

12. *Борисенко В. Михайло Драгоманов як історик / В. Борисенко // Пам'ять століть. — 2003. — №5. — С. 15 — 18.*
13. *Андрущенко В. Епохальна педагогіка Михайла Драгоманова. / В. Андрущенко // Пам'ять століть. — 2003. — №5. — С. 6 — 14.*

Литвіт О.М. Историософские взгляды М.П. Драгоманова на «украинский вопрос» в Европе в конце XIX века и современные интенции

В статье анализируются историософские взгляды М. Драгоманов на «украинский вопрос» в Европе в конце XIX века. Акцентируется внимание на том, что украинский народ всегда принадлежал к «европейской нации». Проводятся параллели между теоретическими конструкциями М. Драгоманов по данному вопросу и современным состоянием «европеизации» украинского общества.

Ключевые слова: *национальное возрождение, украинский вопрос, автономия, интернационализм, национальное сознание, фольклор, этнография.*

Litvit O.M. M.P.Dragomanova's Istoriosofsky sights at «the Ukrainian question» in Europe in the end of XIX centuries and a modern reality

In article are analyzed istoriosofsky sights M.Dragomanov on «the Ukrainian question» in Europe in the end of XIX centuries. The attention that the Ukrainian people always belonged to «the European nation» is focused. Parallels between theoretical designs M.Dragomanov on this point in question and a current state of “europeanization” of the Ukrainian society are drawn.

Keywords: *national revival, the Ukrainian question, an autonomy, internationalism, national consciousness, folklore, ethnography.*

Надійшла до редакції 28.01.2010 р.